

Salahaddin Enis'in Hikâye ve Romanlarında Kadın Kahramanlar

Vahit TANE*

ÖZET

Salahaddin Enis Atabeyoğlu (1892-1942) roman ve hikâyelerini kendine özgü bir naturalizm anlayışla yazmıştır.. Roman ve hikâyelerinde daha çok toplumun yozlaşmış yüzünü ele alır. Roman ve hikâyelerindeki kahramanlar bu yozlaşmış toplumun birer temsilcisidir. O, toplumsal yozlaşmanın en önemli nedeni olarak kadınları görür. İstanbul'un lüks semtlerinde, genelevlerinde ve kenar mahallelerinde yaşanan ahlakî çöküşü bütün çıplaklığıyla verir. Başarılı bir gözlemci olan Salahaddin Enis romanlarında ve hikâyelerinde ilginç kadın tipleri yaratmıştır. Bu kadınların çoğu kötü, ahlaksız ve pis kadınlardır. Bu makalede onun kadın tiplerinde kadınlara nasıl yaklaştığı konusu ele alınacak ve çizdiği kadın portrelerinin özellikleri üzerinde durulacaktır. Salahaddin Enis, kadınların, çöken bir toplumda çöküşten en fazla etkilenen varlıklar olduğunu gösterirken aynı zamanda bu kadınların toplumsal çöküşü hızlandıran kişiler olduğunu da altını çizer.

Anahtar Kelimeler: Kadın, toplumsal çöküş, ahlâkî yozlaşma, naturalizm, savaşın cephe gerisi.

The Heroines in the Stories and Novels of Salahaddin Enis Atabeyoğlu

ABSTRACT

Salahaddin Enis Atabeyoğlu writes his novels and stories with an understanding of naturalism that is unique. He mostly takes the corrupted side of the society in his novels and stories. The heroes in his novels and stories are representatives of the corrupted society. He sees women as the most important reason for this corruption. He portrays the moral corruption that is experienced in Istanbul's luxurious neighborhoods, brothels and suburbs. As a successful observer, Salahaddin Enis creates interesting female types in his novels and stories. Most of these women behave disgracefully and immorally. This article considers the issue of his approach towards women in his female typecasting and focuses on the characteristics of women in his works. Salahaddin Enis shows that women are the creatures most affected by corruption in a degenerate society, whilst underlining the fact that they are also the ones who accelerate social collapse.

Key words: Woman, social collapse, moral corruption, naturalism, back of the war front.

1.Salahaddin Enis'e ve Eserlerine Kısa bir Bakış:

Salahaddin Enis'in yazı hayatı 1909 yılında başlar. İlk ve tek hikâye kitabı *Bataklık Çiçeği*'ni 1923'te yayımlar.¹ “Bataklık Çiçeği”, “Bir Kadının Son Mektubu”, “İsyan”,

* Yard., Doç, Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: yahittane@sdu.edu.tr
Assistant Professors, Süleyman Demirel University, Art And Science Faculty, Turkish Language And Literature Department, New Age Turkish Literature Division.

¹ Salahaddin Enis, *Bataklık Çiçeği*, (Yayına Hazırlayan: M. Kayahan Özgül) Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1342/1339, 126 s.

“Bağırsak”, “Şaheser”, “Bütün Bir Hayat”, “Teşrihhanede” ve “Hufre” hikâyeleri onun *Bataklık Çiçeği*’ndeki on üç hikâyesinden sekizini oluşturur. 1912-1923 yılları arasında yazılan bu hikâyeleri Salahaddin Enis 18-30 yaşları arasında natüralizmin etkisi altında kaldığı bir dönemde, haksızlık ve adaletsizliklere amansız biçimde düşman olduğu yaşlarda kaleme almıştır.²

M. Kayahan Özgül *Bataklık Çiçeği*’ni Nisan 2000’de 11 yeni hikâye ilavesiyle yeniden yayımlar.³ Salahaddin Enis’in *Bataklık Çiçeği*’ndeki 24 hikâyesi dışında çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış 34 hikâyesi daha vardır.⁴

Yazarın sekiz romanından *Neriman*⁵, *Sârâ*⁶, *Zaniyeler*⁷ ve *Cebennem Yolcuları*⁸ adlı romanları kitap olarak basılmış; *Orta Mali*⁹, *Ayarı Bozuklar*¹⁰, *Endam Aynası*¹¹ ve *Mahalle*¹² adlı romanları ise gazetelerde tefrika edilmiştir.

Hakkında çok fazla yayın bulunmayan Salahaddin Enis’in roman ve hikâyelerindeki kadın kahramanlar da detaylı olarak ele alınmamıştır. Nur Gürani Arslan *Selahattin Enis'in Romanlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarına Bir Bakış*¹³ adlı eserinde Salahaddin Enis’in romanları hakkında kısa bilgi verirken¹⁴ kadın kahramanlardan kısaca söz eder. Kitabın “Ailedeki Yozlaşmanın Suçlusu Sadece Kadın mıdır?” adlı bölümünde de Salahaddin Enis’in romanlarındaki kadın kahramanların yozlaşmışlığından söz eder.¹⁵ Arslan’a göre Salahaddin Enis’in romanlarındaki kadın kahramanlar “kötü ve iradesizdirler”¹⁶ Şerif Aktaş’a göre “dikkatini ‘iğrenç ve müstekreh’ olarak nitelendirdiği fahişeler üzerine yoğunlaştıran”¹⁷ Salahaddin Enis, daha çok Balkan Savaşları, Mütareke, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’na denk gelen dönemleri anlattığı roman ve hikâyelerinde birbirinden ilginç kadın kahramanlar yaratır. Yarattığı bu kadın kahramanlar dönemin ahlakî ve sosyal yozlaşmışlığının somut birer örneğidirler. Roman ve hikâyelerindeki kadın kahramanlardan bir iki tanesi hariç hemen hepsi ahlâksız, zevk ve eğlenceye düşkün, doyumsuz ve vefasız tiplerdir. Bu kadınlar hem toplumu hem de birlikte oldukları erkeğin hayatını mahvederler. “İlyas Efendinin Evlatlığı”, “Para ve Saadet”, “Onu Bana Sorma”, “Bir Damla Su” gibi hikâyelerindeki kahramanlar aile kadını olmalarına, eşleri tarafından

² Tane, Vahit, *Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2012.

³ Arma Yayınları, İstanbul, Nisan 2000, 168 s.

⁴ Salahaddin Enis, *Bubran, Salahaddin Enis'in Hikâyeleri*, (Yayına Hazırlayan Yrd., Doç. Dr. Vahit Tane), Tonoz Kitabevi, Isparta, 2014, 144 s.

⁵ Cemiyet Kütüphanesi, Dersaadet, 1328.

⁶ Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1342.

⁷ Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1339/1342.

⁸ Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1926.

⁹ *Son Saat*, nr.281-461, 29 Kanunuevvel-2 Temmuz 1926.

¹⁰ *Son Saat*, nr.538-633, 17 Eylül-22 Kanunuevvel 1926.

¹¹ *Son Saat*, nr.909-1043, 30 Eylül 1927-12 Şubat 1928.

¹² *Vakit*, nr.4455-4592, 5 Haziran-20 Ekim 1930.

¹³ Dergâh Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, 220 s.

¹⁴ Arslan, *Selahattin Enis'in Romanlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarına Bir Bakış*, s. 34-44.

¹⁵ Arslan, a.g.e., s.119-123.

¹⁶ Arslan, a.g.e., s.119.

¹⁷ Aktaş, Şerif, “XX. Yüzyıl Başlarında Natüralist Hikâye ve Selahattin Enis”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.235.

son derece saygı görmelerine ve müreffeh bir hayat yaşamalarına rağmen eşlerine ihanet ederler; hatta yuvalarını ve çocuklarını terk ederler.

2. Kötü Karakterli Kadınlar:

2.1. Hikâyelerindeki Kötü Karakterli Kadınlar:

Hikâyelerdeki kadın kahramanların büyük çoğunluğu kötü ve ahlaksızdır. Bu kötü ve ahlaksız kadınlar erkeklerden daha baskın ve güçlüdür. Kötü kadınlar her türlü kötülüğün ve felaketin kaynağıdır. Kötü kadınların başında fahişeler yer alır. Fahişeler, “Bir Kadının Son Mektubu”, “Şaheser” ve “Bütün Bir Hayat” hikâyelerinde karşımıza çıkar. “Bir Kadının Son Mektubu”ndaki fahişe toplumun en alt tabakasından gelen, annesi bir fahişe, babası sarhoş ve serseri bir adam olan bir kadındır. Annesi bir bıçak darbesi altında, babası bir meyhane köşesinde ölen bu kadın genç yaşta orta halli bir fahişenin yanında fuhuşa başlar. Diğer iki fahişe “Bütün Bir Hayat” hikâyesindeki Semra ve Nazan Hanım’dır. Semra ve Nazan Hanım yazarın *Orta Malı*, *Endam Aynası*, *Cebennem Yolcuları* ve *Mahalle* romanlarında ele alacağı fahişelerin birer prototipi gibidir. Ahmet Mualla’nın metresi Nazan Hanımefendi de Şişli’deki evini genelev olarak kullanan zengin ve güzel bir kadındır. Özellikle Nazan Hanım alışkanlıkları, dünya görüşü ve ahlaksızlığıyla *Endam Aynası*’ndaki Nebahat Hanım’ın; *Orta Malı*’ndaki Fikriye’nin, Zertaç Hanım’ın ve *Mahalle*’deki Mebrure Hanım’ın bir kopyasıdır. Hikâyelerdeki tek yabancı fahişe “Şaheser”deki Roza’dır.

Salahaddin Enis’in hikâye ve romanlarda kadınların kocalarını aldatmalarına sık rastlanır. Kocasını aldatan ilk kadın kahraman “Batakılık Çiçeği”ndeki Semra’dır. Semra kocasını kendi evinde, bir gece kocasını sarhoş ederek kocasının hasta kardeşiyle aldatır. “Doksanından Sonra Gelen Devlet Gibi”de de kendisine piyangodan büyük ikramiye çıkan adamın ilk evlendiği kadın kocasını altı aylık çocuğuyla bırakarak aşığıyla kaçır. “Merdivenli Hoca”da Zeynel Molla’nın karısı, Merdivenli Hoca’yı mahalle mescidinin kayyumuyla aldatır. Fakat bu iki hikâyede de kadınların eşlerini neden aldattıkları üzerinde durulmaz. Her iki hikâyede de aldatan kadınlar alt tabakaya mensuptur. “İlyas Efendi’nin Evlatlığı”nda¹⁸ İlyas Efendi’nin evlatlığı bütün parasını kendisine harcayan ve bir dediğini iki etmeyen kocasını aktar Remzi Efendi ile aldatır. Yazar bu hikâyede İlyas Efendi’nin evlatlığı olan kadını açık açık suçlar ve yaptığı kötülük karşısında adeta kadını lanetler. “Para ve Saadet”te¹⁹ kocasını aldatan Zahide, “Onu Bana Sorma”da kocasını aldatan Semahat son derece zengin ve müreffeh bir hayata sahip ve mutlu gibi görünen kadınlardır. “Para ve Saadet”te daha zengin ve lüks bir hayat yaşayan Zahide, sebebi bilinmez bir şekilde mücevherlerini ve yükte hafif ve pahada ağır şeyleri alarak evin uşağıyla kaçır. Hikâyede yazar, Zahide’nin kaçışıyla ilgili herhangi bir yorumda bulunmaz. Semahat ise evlilikten sıkıldığı ve heyecan aradığı için kocasını aldatır ve başka bir erkekle kaçır.

Bunlardan başka “Esrarengiz Buhurdan” hikâyesinde *Endam Aynası* ve *Orta Malı* romanlarındaki Şişli’nin yüksek sosyetesine mensup kadınları ve eğlence hayatını andıran bir tabloyla karşılaşırız: Zehra Civan Hanım geçkince yaşına rağmen genç kadın ve erkekleri evinde toplayarak onlara fuhuş için ortam hazırlayan bir kadındır. Yine bu hikâyenin kahramanlarından olan Nazlı, Necabet ve Rânâ Şişli sosyetesine

¹⁸ *Resimli Hikâye*, nr.4, Kanunuevvel, s.24-26.

¹⁹ *Son Posta*, nr.2514, 31 Temmuz 1937, s.9-11.

mensup, ahlaki hiçbir değeri olmayan zengin kızlardır. Bu hikâyedeki Necabet'i yazar şöyle tasvir eder:

Necabet o kadınlardandır ki hayvanatta onun mukabili ancak 'sülük'tür. Bu sülük zavallı Şakir'in damarlarına dudaklarını yapıştırmış, merhametsizce onu emmekte idi. Necabet hangi melun tesadüfledir bilinemez bir gün Zola'nın Nana'sını okumuş ve o gündən sonra çileden ve zvanadan çıkarak kendisini bir Nana telakki etmeye başlamıştı. Bütün arkadaşlarımız arasında Nana ismini ona ben vermiştim. Yine böyle bir eğlenti gecesinde bilmiyorum nasıl olmuştu bu isim ağzımdan kaçmıştı. Necabet bunu işittiği zaman çaldırır gibi olmuş ve bir gün ta benim apartmana kadar gelerek bu ünvanı tevcihinden dolayı teşekkür mukabelesi olmak üzere benimle yatmış, binbir füsün ve inbina ile bu ünvana istihkak kesp ettiğini bana ispata kalkmıştı. İşte o gün bugündür Necabet'in adı Nana'dır. Ve kendisi İstanbul'un hakiki bir Nana'sı olmaya beveskârdır. Yalnız feci olan cibet bu elim tecrübenin arkadaşımız Şakir'e maddi ve manevi birtakım ağır zararlar mal olduğudur.²⁰

Kişilik itibariyle son derece kötü olan bu kadın kahramanların fiziksel portreleri de iğrençlik ve çirkinlik noktasında kişilikleriyle âdeta yarışır. "Bütün Bir Hayat"ta hikâyenin asıl kahramanı Ahmet Muallâ'nın metresi Semra şöyle tasvir edilir:

Dudakları dudaklarımda, dişleri dişlerime dayanmış, Hind'in ormanlarında görelenmiş seyyâl ve nârin yılanları hatırlatan berrak kolları boynunda çevrelenmiş ve dolanmış duruyordu. Mısır'ın koyu gecelerini, Nil'in koyu dalgalarını andıran gözleri tamamıyla mahmur ve bîtap, kapalı dudakları susamış bir kaplan dudakları kadar barıs ve müteallik, hummayı andıran kudretli bir takallüs içinde dudaklarına asılmış duruyordu.²¹

"Bağırsak" adlı hikâyede Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki fahişelerin özellikleri insanın midisini bulandıracak cinstendir:

...zîrâ bu kadınlar hakiki birer inektirler. Suratları ebleh ve abmaktır. Her gece ve her saat için uykusuzluk, cima, ispirto bu kadınlardaki bütün akli melekeleri tabrib etmiş, onları hakiki birer abmak haline getirmiştir.

...

Mefkûreleri basit, çehreleri ebleh olan bu kadınların hassasiyetleri de iptidaîdir. Kalpleri hiçbir şey duymaz, hakiki bir kaldırım taşı gibidir. Onlar sevmeği bilmezler, sevmekten anlamazlar, bir hayvan gibi yalnız paraya tapınırlar, yalnız para derler. Paraya olan bu merbutiyetleri niçindir? Eminim ki bu kadınların hiçbirisi hayatında bu 'niçin'i halledememiştir. Bu paraya gayr-ı idrakî bir tapınıştır.²²

Fahişe kadınların vücutları Tevfik Fikret'in "Gayya-yi Vücut" şiirindeki gayya kuyusunu andırır:

Pudraları sızan terlerle veyahut alınan buselerle parça parça çıkmış, vücut pörsük, gömlek yırtılmış, saçları karmakarışıktır. Her zaman için göğüste çürük lekeleri,

²⁰ Sûs – Nersal-i Edebi 1340, İstanbul, 1342, s. 58-59.

²¹ Bataklık Çiçeği, Arma Yayınları, Nisan 2000, İstanbul, s.83.

²² Bataklık Çiçeği, s.67.

*sivilceler, dirsek ve kollarda iğne tırmıkları ve tamamıyla geçmemiş uyuz vardır. Nefes fena ispirto kokulu, kaburgalar batı ve hırıldır. Göğsüne doğru eğiliniz bütün mesamatin açılarak bu vücuttan ağır bir orospu kokusunun, güneş altında kaynayan bir yağın gübrenin, boğucu ve ılık buharlar halinde sıcak sıcak yükseldiğini duyarsınız ve hissedersiniz ki bu vücut, bir kadın vücudu değildir. Herkesin tükürdüğü bir balgam bokkası gibi, pis bir işkembe gibi muhtelif ile ü eskam ile malûl yüzlerce erkeğin pıhtılaşmış metrukâtını ifrazat-ı maneviyesini içine alıp hazmetmemiş şuursuz bir et yığıdır. Bu yığından teraşsub eden şu kokuda bastalık, ölüm, ilaç, et ve çiban kokuları vardır.*²³

Karakterleri kötü, fiziksel özellikleri iğrenç olan kadın kahramanların yaşadıkları ortam da son derece pis ve iğrençtir:

Bundan dolayı kuştüyü yorganının ipeğe müslin yüzü yer yer lekelerile bir yemek masası örtüsünden farksızdı ve Necmi Bey, her akşam alelekser yastıkta ahzî mevki eden köpeği veyahud yorganın ortalık yerinde çöreklenen kedileri kovarak karyolasına girip yorganını başına çektiği zaman kendisinde kafasına süprüntü tenekesi veya bulaşık tenceresi geçirilmiş bir insanın tiksintisini duyuyor ve fakat tedricî bir alışkanlıkla buna sükût ediyordu.

(...)

*Eğer Sabahat Hanım'ın sofrasında yemek yerken bazan ağzınıza kedi tüyü geldiğini görürseniz mütehayyir olmayınız. Çünkü Fifi veya Kiki, çok temiz ve o nisbette intizamperver olan ve saat on birdeki sabah kabvaltı ile bir buçuktaki öğle yemeğini yatağında yiyen hanımı gibi onlar da bazı günler uyumak için mutfaktaki tel dolabının gözünü intihab ederlerdi. Onun için yemekte rastlayacağınız kedi tüyü, başka yerden değil, Fifinin veya Kikinin sırtından veya kuyruğundan yemeğin içine düşmüştür.*²⁴

Orta Malı romanında Ebru Hanım isimli kadın da Sabahat Hanım gibi hayvanlara düşkün bir kadındır. Onun da tek derdi kedileridir:

*Karısı Ebru Hanım senelerden beri kocasından ayrı yatar ve bütün aşkını köpeklerine hasretmiştir. Köpeklerine kocasından çok değer verir, kocasının yemeğinden önce köpeklerinin yemeğini düşünür.*²⁵

Salahaddin Enis'in hikâyeleri arasında kadının en çirkin, en iğrenç biçimde ele alındığı hikâyesi hiç kuşkusuz "Hufre"dir.²⁶ Bu hikâyede kadını sadece bir "hufre(delik)"den ibaret görür. Anlatıcı-kahramanın ifadelerine göre kadın "tabiatın beşeriyete musallat ettiği en muhavvel bir veba ve en yakıcı bir kasırğa, en muazzam bir afettir." Yeryüzünde bütün kavgaların, bütün savaşların tek nedeni kadınlardır. Kadınlara asıl gücü taşıdıkları uzviyet(hufre) ve şehvetten kaynaklanır. Aşk "hakiki ve

²³ *Bataklık Çiçeği*, s.68.

²⁴ "Asude Bir Aile Modeli", *Son Posta*, nr.2719, 26 Şubat 1938, s.12.

²⁵ *Son Saat*, nr.438, 6 Haziran 1926, s.2.

²⁶ *Bataklık Çiçeği*, s.109.

büyük bir yalan"dır. Kadını sadece bir cinsel organdan (hufre) ibaret gören anlatıcı-kahraman son derece umutsuzdur:

*Kadifeler kadar yumuşak, somaki mermerleri kadar düzgün ve güzel vücutlarımız üzerinde kalın bir bıçak darbesiyle açılmış, derin bir çukur, bu ezeli ve mültehib yara bilmem ne zaman kapanacak, ne zaman iltiyam ve şifa bulacak?*²⁷

"Bir Kadının Son Mektubu"²⁸ hikâyesinde hastanede son nefesini vermek üzere olan hasta ve yaşlı bir fahişenin itiraflarına tanık oluruz. Adı sanı belli olmayan bu fahişe hayatı boyunca kendisini kötü yola iten, kendisine sahip çıkmayan toplumdaki erkeklerin ahlakını bozarak, onları ailelerinden, çocuklarından kopararak intikam alır:

İşte ben bana hake-ı vakar ve hake-ı teneffüs vermeyen düstûr-ı içtimâiyenize beni senelerce çamurlu kaldırımlar üzerinde süründüren kanun-ı ahlâkımızca bunlarla hücum edecektim ve hücum ettim. Onlar beni boğmadı, fakat işte ben onları boğdum ve öldürdüm. Ve böylece sefillerin ve zavalluların intikamını aldım.

...

*Ben her gece bacaklarımın arasında mukaddesat-ı ahlâkiyyenin bir köpek zilletiyle kavrandığını ve ayaklarımın altında bünyan-ı içtimâînin biraz daha çöktüğünü görmek istiyordum.*²⁹

Hikâyelerindeki kötü karakterli kadınlardan bir tanesi de "Deli Sıdık"³⁰ hikâyesindeki Deli Sıdık'dır. Deli Sıdık mazbut bir mahallede yaşayan hem dini bütün bir müezzinle hem de müezzinin safça oğluyla birlikte olur. Hikâyenin sonunda Deli Sıdık'ın evine baskın yapılır. Deli Sıdık, müezzinin safça oğluyla zina halinde yakalanır. Mahalleli baskın sırasında Deli Sıdık'ın hem müezzinle hem de oğluyla ilişkisi olduğunu öğrenir.

Hikâyelerindeki en ilginç kötü karakterli kahramanlar belki de "Erkek Kızlar"³¹ hikâyesindeki kızlardır. 1920'li yılların başında İstanbul'da yatılı bir kız lisesinde okuyan kız öğrencilerin ve kadın hocalarının hemen tümü lezbiyendir. Hikâyenin baş kahramanları olan Selma ile Müzehher birbirine âşık iki kızdır. Erkek karakterli bir kız olan Selma, sevgilisi Müzehher'i herkesten kıskanmakta, onu sürekli kontrol altında tutmaktadır. Selma ile Müzehher'in Selmaların evinde kaldıkları bir tatilde, Selma, Müzehher'in çantasında bir aşk mektubu bulur. Selma'nın annesi Müzehher'e kızı Selma'yı bırakıp kendi sevgilisi olmasını teklif etmektedir.

2.2. Romanlarındaki Kötü Karakterli Kadınlar:

Salahaddin Enis'in romanlarındaki kadın kahramanlar da hikâyelerindekiler gibi ahlâksız, zevk ve eğlence düşkününü, eyyamcı tiplerdir. Bu kadınlar modernleşmeyi

²⁷ a.g.h., s.113.

²⁸ *Bataklık Çiçeği*, s.25-30.

²⁹ *Bataklık Çiçeği*, Arma Yayınları, Nisan 2000, İstanbul, s.26-27.

³⁰ *Bubran*, Salahaddin Enis (Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Vahit Tane), Tonoz Kitabevi, Isparta, 2014, s.14-20.

³¹ *Bubran*, Salahaddin Enis (Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Vahit Tane), Tonoz Kitabevi, Isparta, 2014, s.26-29.

ahlaksızlık ve soysuzluk olarak algırlarlar. Onlar için “asrî kadın” olmak her türlü ahlakî değeri terk etmek demektir. Kadın kahramanlar evli de olsalar kocalarını aldatmakta beis görmezler.

Yazarın ilk romanı olan *Neriman*'da³² romanın başkişilerinden olan Neriman kocasını, kocasının en yakın arkadaşı ve kendi dayısının oğlu olan Semih Vecdi ile üstelik kendi evinde aldatır. Yazarın ikinci kitabı *Sârâ*'da³³ aynı zamanda romana da ismini veren Sârâ İstanbullu fakir bir ailenin kızıyken İstanbul'un hatırı sayılır derecede zenginlerinden olan Halet'le evlenir. Yazarın diğer hikâye ve romanlarındaki kötü kadınların aksine Sârâ son derece güzel bir kadın olarak tasvir edilir: Sârâ uzun boylu, güzel, sarışın, yeşil gözlü bir kızdır. “Sırtı ve omuzları bir su kadar berrak, saçları güneşten kopmuş bir şule kadar sarı”dır. (s.10.) Yuvarlak omuzları, narin bilekli ayakları vardır. İnci gibi emsalsiz dişlere sahiptir. Kelimenin tam anlamıyla seksi ve şehvî bir kadın olan Sârâ güzel fakat fattan ve işvebazdır. Serseri bir ruha sahiptir. Gezmeyi, eğlenmeyi çok sever. Fakir ve sıradan bir ailenin kızı olan Sârâ zengin bir aileye gelin olarak girince can sıkıntısından boğulur. Para ve refah Sârâ'yı mutlu etmez; onun tek istediği sınırsız bir özgürlüktür. Para, tantana, şaşaalı hayat, hiçbir şey ona bu özgürlüğü veremez. Sârâ sonunda yine kocasının evinde kocası Halet'i dayısının oğlu Remzi ile aldatır.

Salahaddin Enis'in en bilinen romanı olan *Zaniyeler*'in³⁴ başkişisi Fitnat da iyi kadın/kötü kadın olmanın trajedisini – yüzeysel de olsa – yaşar. Anlatıcı-kahraman göre Fitnat “Allah'ın İstanbul'a musallat ettiği bir afettir.” (s.3.) Tabiat Fitnat'ı aç bir sınıfın tok bir sınıftan intikam alması için görevlendirmiştir. Fitnat birinci sınıf bir fahişedir. Fitnat'ın şöhreti aradan yıllar geçmesine rağmen devam etmektedir. Yaşamı boyunca kimseyi gerçekten sevmemiştir. Fitnat sadece fiziksel olarak güzeldir. Kalbi ve ruhu son derece çirkindir. İnsanlara kötülük ve acıdan başka bir şey vermez. Diğer romanlardaki kahramanlardan farklı olarak Fitnat sonunda doğru yolu bularak sefil ve ahlaksız hayattan elini eteğini çeker, annesiyle rahat, sessiz ve namuslu bir hayata yelken açar.

Fitnat Tanzimat'ın ilk dönemindeki romanlardaki romantik kadın kahramanları hatırlatır. Tek yönlü, sun'i bir kişidir; mutlak kötüdür. Hiç iyi bir tarafı yoktur. Zaten yazarın kendisine baştan biçtiği rolü oynamak üzere sahneye çıkmış bir oyuncuya benzer. Romanın başından sonuna kadar kendisine biçilen görevi yerine getirir. Bu nedenle modern romanlardaki yazardan bağımsız kahramanlardan çok uzaktır. Fitnat'ın tek olumlu tarafı romanın sonunda içinde yaşadığı kötü hayatı terk edip iyi bir insan olarak yaşamaya karar vermesidir. Bu kararıyla okuyucuyu şaşırtır, az da olsa gerçekliğe yaklaşır.

Zaniyeler adından da anlaşılacağı üzere (zaniye:zina eden kadın) ahlaksızlığı bir yaşam biçimi haline getirmiş kadınlarla doludur. Bu kadınlar Şişli, Beyoğlu, Nişantaşı sosyetesinin ahlaksız, yozlaşmış, eyyamcı tipleridir. Bu kadınların bazıları evli olduğu halde genç erkek sevgilileri vardır. Genç ve bekâr olanları ise önüne gelen erkekle

³² Cemiyet Kütüphanesi, Dersaadet, 1328.

³³ Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1342.

³⁴ Ali Toygar Cumhuriyet Kitabevi, İstanbul, 1946, 167 s.

yatan, uyuşturucu kullanan, giyinmekten ve süslenmekten başka bir şey bilmeyen; kendi millî değerlerini inkâr eden, Batı hayranı budala tipleridir.

Bu tiplerin başında Fitnat'ın teyzesi Münevver Hanım gelir. Münevver Hanım “otuz yaşında olmasına rağmen giyiniş tarzı hafif meşrep bir kızın tarzı tezyininden farklı değil”dir (s.30.) Münevver Hanım hiçbir vakit kapalı bir kadın olmamakla beraber Fitnat Konya'ya gitmezden evvel de bu kadar açık saçık bir kadın değildir. Eskiden beri keyfine düşkün, hafifmeşrep bir kadındır. Münevver Hanım'ı bağlayıcı hiçbir ruhi ya da ahlaki kayıt yoktur. Hem erkeklerle hem de kadınlarla cinsel ilişki kurar. Canan isminde bir sevgilisi vardır. Fizikiyle de aslında ahlaksızlığa dünden hazır bir kadın gibidir:

Teyzem ince, uzun ve müşekkeel vücudu üzerindeki küçücük başile Adem'in cennetten tardına sebep olan aldatıcı yulana ne kadar benziyordu.(s.28.)

Münevver Hanım erkek sevgilileriyle kendi evinde, kendi yatak odasında birlikte olur. Ahlaksız olduğu kadar pis ve pasaklı bir kadındır. Yatak odası, gardrobu pislikten, düzensizlikten geçilmez. Aşırı içki içer. Hizmetçileri bile arkasından “ayyaş kaltak” diye konuşur. Tam bir gösteriş budalasıdır. Yabancı markalara hayrandır. Yabancı markalı ürünler kullanmaktan büyük keyif alır. Ona göre harp “kadınları Fransız lavantalarından mahrum eden lanet olası (s.38.)” bir olaydır. Münevver Hanım'ın sonu fecidir. Bir Alman hastanesinde tek başına ölür. Kocasını bile ziyaretine gelmez. Münevver Hanım'ın feci ölümü âdeta onun günahlarının bir bedelidir.

Münevver Hanım'ın genç sevgilisi Canan bir kenar mahalle dilberidir. Her zaman mütebessim bir kızdır. Şişli muhitine girdikten sonra bu muhite çabuk adapte olmuş; yataktan yatağa gezmeye başlamıştır. Münevver Hanım'ın da yatağından geçmiştir. Münevver Hanım'ın en büyük emeli ona zengin bir koca bulmaktır. Sonunda onu Fitnat'ın eski kocası ile evlendirir.

“Şişli'nin çapkın yıldızı” (s.33) Azize “ezeli bir bakire”dir. (s.47.) Onun ezeli bir bakire olması her geceyi başka bir adamın yatağında geçirmesine engel değildir.

Zengin bir un tüccarının karısı olan Nazlı Hanım “hakir ve zelil bir maşuka timsali”dir. (s.49) Harap olan güzelliğine rağmen sesinin tatlı bir musikisi vardır. Dudakları taşkın bir boya yığıyla örtülüdür. Dizlerine yakın etekliğiyle kendisine hoppa bir kız hali vermek ister. Yüzünün çizgilerini pudra ve pomatlarla örtmeye çalışır. “Gayri kabili teskin bir surette etrafa saldıran kuduz köpekler gibi Nazlı'da da gayri kabili teskin bir zina hırsı” (s.49.) vardır. Nazlı Hanım sosyal mevki ayrımı yapmaksızın önüne çıkan her erkekle yatar. Nazlı Hanım da hem kadınlar hem de erkeklerle cinsel ilişki kuran bir kadındır. Evinin kapısı her zaman için herkese açıktır.

Jale Türkçü geçinen, Alman hayranı bir kadındır. Devrin modası gereği isminin sonuna Türkân'ı eklemiştir. “Dal gibi ince” (s.56.) bir kızdır. “Çehresi tıpkı bir ressamın fırçasıyla işlenmiş nadide bir minyatürü” (s.56.) hatırlatır. Türk Kadınlığı İçin Aydınlık Cemiyeti azası olan Jale Türkân sıkı bir “feminist”tir. Türk kadınlarının mebus olarak seçilme haklarının olmamasına şiddetle karşıdır. Mebus seçildiği zaman kadınlara dair yapmayı planladığı pek çok tasavvuru vardır.

İstanbul'un en zengin kadınlarından biri olan Süheyla Pervin Hanım da yattığı adamların sayısı belli olmayan kadınlardandır. Üstelik kocası da Şişli muhitindeki diğer bütün ahlaksız kadınların kocaları gibi kendi ahlaksızlıklarının en büyük paravanıdır.

Saraya mensup kadınlardan olan Prensese Leman Adile Hanım “ezeli bir cima hırısı”na (s.85.) sahip bir kadındır. “Topraklar gibi aç ve denizler gibi tatmini gayri kabil” (s.85.) bir kadın olan Prensese Leman Hanım sekiz defa evlenmiştir. Dayak arsız bir kadındır. Kendisinden on sekiz yaş küçük sekizinci kocasından dayak yemekten büyük keyif alır. Evinde Roma geceleri adını verdiği çılgın ve ahlaksız davetler verir.

Yazarın beşinci romanı olan *Orta Mali*³⁵’nin başkişisi olan Fikriye de bir kenar mahalle dilberidir. Fikriye alt tabakadan zengin üst tabakaya geçmek, rahat ve müreffeh bir hayat yaşamak için tüm değerlerinden vazgeçen bir kadın örneğidir. Fikriye esasen henüz yirmi, yirmi iki yaşındadır. Tek kusuru durgunluğudur. Fikriye’nin düzgün bir vücudu, uzun bir boynu, güzel yuvarlak bir başı ve kalınca nar kırmızısı dudakları vardır. Gözleri tıpkı bir ateş gibi parlak.

Fikriye azgın bir babayla azgın bir annenin çocuğudur. Beş yaşına kadar kendi halinde bir kızcağızdır. Okula başlayınca mahalle çocuklarının arasına dalar. Sabah erkenden evden çıkar, akşam, üstü başı çamur, toz içinde eve döner. Mahalledeki çocukların en haşarısıdır. On iki yaşına geldiğinde o yaştaki çocukların bilemeyeceği pek çok şeyi öğrenir. Arsız ve hayâsız bir mahalle kızı olarak yetişir. Anası Fikriye’yi on iki yaşında eve hapseder. Fikriye evdeyken pencereden pencereye mahallenin bütün komşu çocuklarını ayartır. Kedilerin, köpeklerin, horoz ve tavukların çiftleşmelerini; komşu çocuklarının teşhir ettiği vücutlarını göre göre kendinden geçer. Azgın ve ateşli bir genç kız olan Fikriye’yi yaşlı ve cinsel açıdan yetersiz olan kocası İshak Efendi tatmin edemez. Annesinin Fikriye’nin boşanmasını engellemek üzere bulduğu hizmetçilik işi Fikriye’nin çalıştığı evlerdeki erkeklerle yatarak cinsel ihtiyaçlarını tatmin etmesini sağlar. Fikriye yeniliği, değişikliği, serseri ve derbeder hayatı sever. İmkânı olsa her evde bir haftadan fazla kalmayarak daima muhitini değiştirecek ve her muhiti değiştirmekte ayrı bir lezzet bulacaktır. Yeniliği ve değişikliği seven bir kadın olarak kadınlarla da cinsel ilişki kurmaktan çekinmez.

Fikriye asla iyi bir eş olamayacağı kanaatinde. İyi bir eş olamayacağına göre iyi bir kokot olması kaçınılmazdır. Kokotluğun da kendisinde bol bol mevcut olduğunu düşünür. Fahişelik zor bir iştir. Fahişeliğe başlama konusunda tereddüt eder. Sevmeyi hakiki manasıyla anlayamamıştır. Sevgi denen şey tenlerin birbirini cebzetmesinden başka bir şey değildir.

Fikriye yaşadığı bohem hayatın sonunda Şişli’nin en namlı, en çok para kazanan fahişelerinden biri olur. Yeni bir eve taşınır. Kocasını İshak Efendi’yi de yanına alır. İshak Efendi yaşayacağı müreffeh hayatın hatrına Fikriye’nin her türlü ahlaksızlığına katlanır. Fikriye artık “asrı bir kadın” olmuştur:

Bütün felsefesi geçmişe mazî demekten ibaretti. O her manasıyla yirminci asrın hakiki bir kadınydı. Nazarında manevi ve mukaddes hiçbir meşhum yoktu. Hayat onun nazarında sadece bir kelime ile midenin doyması, sırtın giyinmesi vicdani münasebetlerin tatminin meselelerinden ibaretti. Hayat, seri-ül cereyan bir dere ve kendisi bu dereye düşmüş bir saman çöpü vaziyetindeydi. Akıntı kendisini nereye götürürse oraya gidecekti. Aile ve aile saadeti, denilen meşhumları bilmiyordu. Hayatı böyle gelmiş ve böyle gidecekti.³⁶

³⁵ *Son Saat*, nr.28-461, 29 Kanunuevvel-2, Temmuz 1926.

³⁶ *Son Saat*, nr.398, 27 Nisan 1926, s. 2.

Fikriye'nin annesi Hayriye Hanım, üç kocadan dul kalan, ilerlemiş yaşına rağmen dördüncü, beşinci hatta altıncı kocayı tatmin ve idare edebilecek kabiliyete sahip olduğunu düşünen bir kadındır. Kendi mutluluğu için kızını hiç uygun olmayan bir adamla evlendirir; mahalle bakkalının çırağıyla cinsel ilişki kurar. Fırıldak bir kadındır, ağzı iyi laf yapar. Kızı Fikriye kocasından boşanıp da kendi yanına geldiğinde kocasını ayartır endişesiyle Fikriye'yi zengin konaklarına hizmetçi olarak göndermekten çekinmez.

Fikriye'nin evinde hizmetçi olarak çalıştığı kadınlardan biri olan Zertaç Hanım, her türlü baskıdan uzak, tamamen başıboş büyümüş bir kadındır. Genç yaşında komşularının oğluyla aşk yaşayarak babasının ölümüne neden olur. Morfin kullanır. Seks manyağı bir kadındır. Sırf zevk alabilmek için genelevlerde erkeklerle para karşılığı yatar. Köşkünün bir umumhaneyi andırdığı söylenir. Evlendikten sonra hizmetçisi Fikriye'ye kocasının cinsel ihtiyaçlarını gidermesini söyleyecek kadar ahlaksız ve geniş mezheplidir.

Fikriye'nin evinde hizmetçilik yaptığı bir diğer kadın olan Celile Hanım üç genç kadın sevgilisiyle Çamlıca'daki köşkünde yaşar. Celile Hanım için "her gün felekten çalınmış bir gün"dür. Celile Hanım'ın köşkü "başı başına bir âlemdir" ve bu köşte "yalnız meserret, neşe ve şetaret yaşar." "Köşkün kapısından içeri resmiyet, riya, gam, elem asla girmemiş"tir. (*Son Saat*, nr.317.) Celile Hanım'ın hayatta en nefret ettiği şey erkeklerdir. O, "erkeklerin yaman bir düşmanı, nevi şahsına münhasır acayip bir kadın"dır.

Celile Hanım, kızlarını dediği ve köşkünün paylaştığı Perran, Peyman, Şükran ve Şadan (Fikriye) ile lezbiyen ilişki yaşar. Bu tür lezbiyen ilişkinin bir benzeri de "Erkek Kızlar" hikâyesinde karşımıza çıkar. Bu hikâyede Müzehher ve Selma arasındaki lezbiyen ilişkinin sadece bu iki kızla değil okuldaki hemen bütün kızlar arasında yaygın olduğu ima edilir:

(...) işte mektebin en göze çarpan bu hanım kızlarının hangisinin hayat-ı hususiyelerinde birer ikiye yüzyakarısı yoktu.³⁷

Yine *Orta Malı* romanında yüksek sosyete mensup Sabire ve Celile Hanımlar ilk gençliklerinde birbirilerine âşık olmuşlar ve köşkün bahçesinde sevişmişlerdir. Celile Hanım lezbiyen olmasının yanında erkekler hakkındaki düşünceleriyle de ilginç bir profil çizer. Kanaatimizce Salahaddin Enis Celile Hanım üzerinden dönemin feminist kadınlarının gizli kalmış iç dünyalarını, erkekler hakkındaki fikirlerini ifşa etmeye çalışır:

Benim en menfurum erkeklerdir. Hatta ben onların yaradılışlarını Allah'ın dünyaya bir azap ve hakareti olmak üzere telakki ederim. Düşünümüz erkek nedir? Sadece hayvan gibi çalışan, zevk ve eğlencenin ne olduğunu bilmeyen bir mahlûk! Kadınların budalalığındandır ki abıra bağlanacak olan bu mahlûku yatağına kabul ediyor. Erkeğin vücudu hilkat için bir lekedir.

Kitaplar yazıyorlar ki sözde medeniyeti erkekler vücuda getirmiş imiş... Hangi medeniyet? Eğer onlar olmasaydı kadınlar daha mesut olacak, dünya daha ziyade cennete dönecekti. Hem uzağa gitmeye ne hacet? Erkeğin eseriyle medeni olması şöyle

³⁷ Salahaddin Enis, "Erkek Kızlar", *Zümrüdü Anka*, nr.7, 1 Şubat 1339, s.2.

dursun şekliyle bile henüz vahşet devrindeki babasına benzemekten kurtulamamıştır. Kaba vücuduyla, koca ayaklarıyla, bir karış kollarla örtülü bacaklarıyla erkeğin ilk ceddinin rende dokunmamış, haddeden geçmemiş iptidai şeklini kaybetmeyen hakiki bir varisidir. Kadın sedası kuşların civıltısını hatırlattığı kadar erkeğin sesi bir öküz böğürtüsünün kaba ve galiz abengiyle kulağı yırtar. Allah bile onu yarattıktan sonra eserini beğenmeyerek hakaret yerine onun suratını bir avuç kalla sıvamıştır. Erkeğin vücududur ki dünyayı ve hayatı cehennem haline getirmiştir. Eğer bütün dünyada yaşayan erkeklerin bir tek başı olsaydı bu başı bir yılan kafasını ezer gibi ayağımın altında ezer ve hilke bu iğrenç mahlûktan kurtardım. Binaenaleyh benim köşkümde yaşayan sadece neşe şetaret ve eğlence değil; neşe, şetaret ve eğlencenin hâlîke olan güzel kadın ve onun güzel saltanatıdır. Bizim için her gün felekten çalınmış bir gündür. Erkekler felekten yük ve yorgunluk bizse zevk ve şetaret çalarız.³⁸

Ebru Hanım Fikriye'nin Taksim'de tuttuğu beş katlı binadaki alt komşusudur. Saçları boyalı, yaşlıca fakat hâlâ oynaklığını muhafaza eden bir kadındır. Ebru Hanım iri yapılı, güçlü erkeklerden hoşlanır. O yüzden pehlivan güreşlerini, futbol oyunlarını asla kaçırmaz; bu kaslı erkeklerin yarı çıplak vücutlarıyla boğuşmalarını, onların kaslarını seyretmekten büyük keyif alır. İstanbul'da "Siporu Himaye Kadın Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurmaya teşebbüs etmiş; fakat bunda başarı olamamıştır. Erkeklerde aradığı tek özellik güçlü bir bünyeye sahip olmasıdır. İri yapılı, güçlü erkek dostlarını evine davet ettiği geceler Hasip Bey geceyi dostlarında geçirir. Eve gelse bile sabah gümrükte işi olduğunu bahane ederek erkenden uyur.

Ebru Hanım'ın kızları Jale ile Piyale "kendi kendilerini beğenmiş birbirinden sırfıntı kızlardır." (*Son Saat*, nr.438.) Jale İngiliz mektebinde, Piyale ise Fransız mektebinde okur. Jale erkeklerden nefret eder, Piyale kadınları sevmez. Jale bir İngiliz kızı kadar İngilizce, Piyale bir Fransız kızı kadar Fransızca bilmesine rağmen bir yumurta pişirmeyi bile bilmez. Evdeki bütün işleri ayna karşısındaki dudaklarını boyamaktan, gözlerini sürmelemekten, tırnaklarını parlatmaktan ibarettir. Bazı geceler Jale ile Piyale'nin arkadaşları Ebru Hanım'ın evine misafirlğe gelir. Bunlar kravatlı, saçları erkek traşlı kızlardır. Biri piyanonun başına oturur, müzik eşliğinde en "perdebirunane (utanmaz, açık saçık)" danslar icra edilir.

Fikriye'yi fuhuş dünyasının içine sokan kadın olan Madam Anjel randevu evi işleten bir Ermeni'dir. "Annesi Madam Kigorkyan vücudunu âşıklarına sunarken kızı vücudunu hem âşıklarına sunmuş hem de müşterilerine sunarak annesinin mesleğini bir adım ileri götürmüştür." Ketum bir kadındır. Evinden hiçbir sır çıkmaz. Müşteri konusunda çok titizdir, evine öyle herkesi almaz. Bu yüzden son derece zengin ve güçlü müşterileri vardır. Zeki bir kadın ve iyi bir esnaftır. Müşterilerinin huylarını çok iyi bildiği için türlü hile ve oyunlarla onlardan büyük paralar koparır.

Evli bir kadının eşini aldattığı bir başka roman *Cehennem Yolcuları*³⁹dır. Necla, fakir bir ailenin kızıdır. Aksaray civarında küçük ve basit bir evde otururlar. Anası Necla'yı büyütürken mümkün olduğu kadar Necla'ya yoksulluk hissettirmez, tahsil ve terbiyesine özen gösterir. Büyük zorluklarla onu yatılı okula verir. Necla çok güzel bir kızdır. Annesinin en büyük hatası onu yatılı bir okula vermesidir. Zavallı kadın

³⁸ Orta Mah, *Son Saat*, nr.317, 3 Şubat 1926, s. 2.

³⁹ Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1926.

Necla'nın yatılı okulda iyi bir insan olarak yetişeceğini zannetmiştir. Yatılı okul hayatı Necla'yı "aile ve yuva muhitinden mahrum etmiş, asrın bazı sade ve basit kızları gibi onu muallakta duran zavallı bir mahlûk haline getirmiş"tir. (s.26.) Kocasının Harbi Umumi'nin ilanıyla askere gitmesiyle yapayalnız kalır. Haşim Bey tam iki senedir Erzurum cephesindedir. Yalnızlığın verdiği bunalımla Yakup adlı bir darülfunun öğrencisiyle aşk yaşamaya başlar. Necla Yakup için bütün kutsal değerlerini feda eder. Yakup'un kendisini bir turunc ve portakal gibi emdiğini ve içtiğini düşünür. (s.38.)

Necla'nın hamile olduğunu öğrendikten sonra karnındaki çocuğa karşı olan hislerini bilinç akışı tekniğiyle öğreniriz:

Kendisi öteden beri çocuktan nefret ediyordu. Hususiyile bu, karnındaki bir çocuk değil bezeyan-ı zîna içinde gecelerin gayri meşru bir mahsulü idi. Kendisi ona, asla, hiçbir zaman 'çocuğum!' diyemeyecek ve onun hakiki anası olduğu halde damarlarından kopan bu mahlûku bir gün ve bir an 'çocuğum!' diye bağrına basamayacak ve onu çocuğum diye asla ve asla kimseye gösteremeyecekti. Onun, o bigünah küçüğün bütün insanlar nazârında mevkî müebbetten bir piçin mevkîinden başka bir şey olmayacaktı. Bütün ömründe küçük bigünah anasız ve babasız, binam ve nişan olarak yaşayacaktı. Aynı zamanda kimse onu çocuğum diye kabul edemeyecek ve o hiç kimseye ana ve baba diye hitap edemeyerek anasının ve babasının mevcudiyetine rağmen bütün hayatında bir öksüz olarak yaşayacaktı. İhtimal sürünecekti. Kendileri buşur ve refah içinde kabkabalarla güldükleri zaman o küçük bigünah kim bilir hangi cami kapısında titreye titreye ber geçene el uzatarak 'sadaka' diye yalvaracaktı. (s.100.)

Necla'nın karnında taşıdığı bu gayr-i meşru çocuğa karşı hissettikleri de ilginçtir:

Kendi vücudundan kopmuş bir mahlûk! Fakat bu müthiş bir şey, müthiş bir şeydi, inanamıyordu, kulaklarına inanamıyordu. Mubayyilesiyle genç kadının karnını yarıyor ve orada tekevvin eden bu küçük mahlûku görmeye uğraşıyordu. Kadın, gözün gördüğü kadın, zarif ve güzel bir mahlûk olduğu halde teşrihi kadın ne çirkin ve müstekreb bir şeydi. Mubayyilesi bunu ta'mik ettikçe karşısındaki kadının teşrib-i hakikati birer birer açılıyordu: solucanlar gibi yekdiğerine girifti olup kaynayan ve bükülen bir manzûme-i em'a altında bir kesecik ve onun içinde pıhtı şeklinden henüz vücut şekline geçmemiş bir mahlûk duruyor ve anasının damarlarından aldığı gıda-yı hayatla tekevvin etmeye uğraşıyordu. Küçüklüğüne rağmen bu şekilsiz mahlûk ona koskoca bir insandan daha korkunç geliyordu. Zira kendisini tehdit ediyordu. (s.101.)

Yakup'tan hamile kalan Necla, kürtaj yaptırmak istese de bunu gerçekleştiremez ve çocuğunu doğurur. Fakat bu sırada kocasının cepheden dönmesi üzerine sevgilisi Yakup'la bir plan yaparlar ve Yakup bebeği Yakup'un daha önceden tanıdığı ve aynı zamanda ilişki yaşadığı Samiye adlı lüks bir fahişenin evinin kapısına bırakır.

*Ayarı Bozuklar*⁴⁰ romanında kırsal kesimdeki aldatan kadın karşımıza çıkar. Romanın başkişisi Mahmut'un, yanında çalıştığı Ustası Murat Ağa'nın karısı Zilha fingerdek, doyumsuz ve ahlaksız bir kadındır. "Kabil-i tatmin bir kadın değil"dir. Mahmut Zilha'nın isteklerini tatmin edince işler yoluna girer:

⁴⁰ *Son Saat*, nr.538-633, 17 Eylül-22 Kanunuevvel 1926.

Zilba Hanım'la çabucak müşkülatsız koskolay anlaştılar o günden sonra Zilba Hanım için varsa da Mahmut yoksa da Mahmut oldu, bu Zilba hanım için yenilen ilk lokma değildi. Fakat şu kadar ki yediği lokmaların en lezzetlisi idi. Mahmut Zilba Hanım'ın gönlünü boş ettiği gibi Zilba Hanım da Mahmut'un gönlünü boş ediyor ayrıca arada sırada onun avucuna beş on para sıkıştırıyordu. (Son Saat, nr.549.)

Salahaddin Enis, Zilba ile kötü, ahlaksız ve şehvet düşkün kadınları büyük şehirden Anadolu'ya, küçük yerleşim merkezlerine taşır.

Romanın sonlarına doğru Mahmut İstanbul'a vardığında İstanbul sokaklarında avare avare dolaşırken karşısına Yahudi bir fahişe olan Rahel çıkar. Temiz Rahel sarı saçlı, tıknazca, yüzü boyalı Yahudi bir fahişedir. Hacı yağı kokusuna benzer keskin bir koku sürer, göğsü tamamen açıktır, memelerinin üst tarafı görünür. Rahel genelev sokağında Mahmut'u elinden almaya çalışan Lehli fahişeye saç saça, baş başa kavga eder. Rahel ağzı bozuk küfürbaz bir kadındır. Rahel romanda sadece bir figür olarak yer alır. Üzerinde diğе romanlardaki fahişe veya kötü kadınlar kadar durulmaz.

Ayarı Bozuklar romanındaki Mahmut'un annesi Emine Bacı yazarın ender olumlu kadın tiplerinden biridir. Emine Bacı romandaki en çilekeş kadındır. Namuslu, dürüst ve çalışkandır. Aynı zamanda zeki ve yetenekli bir kadındır. Tayfur Bey'in eşi Nazife Hanım'ın ev işleri konusunda öğrettiklerini kavrayarak kısa zamanda Nazife Hanım'dan daha iyi bir ev hanımı olur. Kocasını askere gittikten sonra evin ve tarlaların işlerini, hayvanların bakımını tek başına halleder. Zaman zaman kasabaya gidip sebze, yoğurt, yumurta vesaire satacak kadar girişken bir kadındır. İtaatkâr, sabırlı ve alçak gönüllüdür. Ne kocası Dursun Çavuş'un sürekli içki içmesine ne de tarlaları ve hayvanları satmasına itiraz eder. Çocuğunu büyütebilmek için Tayfur Bey'in evinde hizmetçilik yapmayı, Tayfur Bey'in eşi Nazife Hanım'ın kaprislerine katlanmayı göze alır. Boş zamanlarında çorap örerek üç beş kuruş para kazanır. Çok dindar bir kadın olmamasına rağmen Allah'a kendisine ve oğluna yardım etmesi için dua eder. Gece çorap örerken Tayfur Bey'in kandilini kullanmayıp pazardan aldığı kandili ve yağı kullanacak kadar hakperesttir.

Ayarı Bozuklar'daki Nazife Hanım da dikkate değer tiplerden biridir. Salahaddin Enis'in genelde insanî niteliklerden yoksun olan kahramanlarından farklı olarak hırslarıyla, kıskançlıklarıyla, kadınsı tutkularıyla daha gerçekçi bir tip olarak resmedilir. Nazife Hanım zamanla Emine Bacı'yı kıskanmaya, kocasıyla Emine Bacı arasında ilişki olduğunu düşünmeye başlar. Kocasının Emine Bacı'ya gösterdiği merhameti farklı algılaması Nazife Hanım'ı tuhaf şeyler yapmaya sevk eder. Önce sandığından en güzel elbiselerini çıkarır. Saçlarını boyar. Rastık düzgün, sürme vs. ile acayip bir makyaj yapar, saçlarını ceviz kabuğu ile boyar. Bu durumuyla kocasını etkilemek şöyle dursun komik duruma düşer. Bunlarla yetinmez: Kocasının çamaşırlarını bir hocaya okutturur. Kocasına büyü yapıp Emine Bacı'dan soğutmaya çalışır. Büyü adı altında kocasına horoz salyası, fare boku yedirir.

Salahaddin Enis'in romanlarındaki asıl kötü kadınlar taifesine *Ayarı Bozuklar'*ın devamı (bildungs roman) niteliğinde olan *Endam Aynası*⁴¹ romanında rastlarız.

⁴¹ *Son Saat*, nr.909-1043, 30 Eylül 1927-12 Şubat 1928.

Romanın başkişisi Mahmut'un önceleri ayakçı olarak girdiği, daha sonra kahyalığa kadar yükseldiği Mahmut Paşa'nın konağındaki kadınlar önceki romanlardaki kadınlara rahmet okutturacak cinstendir.

Mahmut'un sevdiği kadın olan Nebahat Hanım, Notre Dame de Sion mezundur. Hem Fransızca hem de Türkçe özel ders öğretmenlerinden ders alır. Türkçe özel ders öğretmeni Sabire Hanım'a saygı duymadığı gibi onu cahillikle suçlar. Annesi Şehnaz Hanım'ın çevrenin etkisiyle gönderdiği yabancı kolejde yarım yamalak bir tahsil görür, buna rağmen kendisini âlim zanneder. Kocaman bir kız olduğu halde kahve pişirmeyi bile bilmez. Ona göre dünyanın en büyük milleti Fransızlar, dünyanın yaşanılacak tek yeri Paris'tir. Paşa babası budala bir adam, annesi ise gerçek anlamda cahildir. Aile içinde sadece kardeşi Sermet'i sever; çünkü Sermet güzel giyinmeyi bilir. Türkçe öğretmeni Sabire Hanım'a çok kızar. Annesinin bu kadar kıymetli "Fransız mürebbiyeler dururken bu bohçacı kılıklı ahmak Türk karısını" (*Son Saat*, nr.928.) nereden bulduğunu bir türlü anlayamaz. Türkçe öğrenmenin dilini kirleteceğine inanır. Devam ettiği Fransız koleji genç kızı zehirler, mensup olduğu milletin dili ve geleneklerine düşman eder. Ne tam Fransız ne tam Türk'tür. İkisi ortasında acayip bir mahlûk olmuştur. Mensup olduğu milletin bütün değerlerini küçümser ve reddeder. Babasının Şişli'ye taşınması ihtimali yoktur. Şişli Paris kadar olmasa bile bambaşkadır. Şişli'de apartmanlar, kibar bir hayat, çay partileri, moda, bir Parisli kadar Fransızca'yı düzgün konuşan erkekler ve kadınlar vardır. Şişliye taşınmaları ihtimali olmadığına göre yapılacak en doğru şey kendi dengi olabilecek Avrupa'da eğitim görmüş aydın ve zengin bir gençle evlenip bu muhiti terk ederek Şişli'ye taşınmaktır. Okuduğu romanlar ve izlediği filmler ruhunda esaslı değişiklikler yapar. Artistler gibi giyinir, süslenir. Arkadaşları kendisine o devrin sinema yıldızı olan Gabriel Robin ismini vermişlerdir. Nebahat Hanım tam bir eyyamcıdır. Yabancı bir okuldan mezun, kozmopolit bir muhitte büyüyen Nebahat vatansever değildir. Nebahat Hanım, Mahmut ciddi memleket meseleleri üzerinde konuşurken bir önceki geceki rakı ve şarabın çok kalitesiz olduğundan yakınacak kadar ülke meselelerine duyarsızdır.

Nebahat Hanım her şeyden çabuk sıkılan bir kadındır. Sabahın erken saatlerinden itibaren içki içmeye başlar. Kokain kullanır. İnsanlardan sürekli kaçır. İş, meşgalesi yoktur. Hayatı boyunca yokluk görmemiştir. Senelerden beri içinde bulunduğu sosyete hayatı bile bütün dedikodularına rağmen Nebahat Hanım'ı eğlendiremez. Mahmut içki alışkanlığından vazgeçmesi gerektiğini söylediğinde ona insanı öldürenin içki değil keder ve can sıkıntısı olduğunu söyler. Nebahat Hanım bu can sıkıntılarını içinde Kanlıca'daki bir hamamda bir hafta boyunca Mahmut, Jülide ve Affan Paşalar'ın kızlarıyla birlikte meşhur Roma gecelerine benzer bir âlem yapar. Nebahat Hanım bazı zamanlarda bir sevişme krizine kapılır. Kocasını kendisine yetmez. Önüne gelen erkekle yatar. Şehvî arzuları kabardığı zaman en büyük arzusu adı bir sokak orospusu olmaktır. Bazı geceler otomobiline atlayarak yavaş yavaş Tünel istikametine doğru giderken caddenin sağ tarafında gördüğü yüzü ve dudakları bol allıklı orospulara gıpta eder.⁴² Nebahat Hanım diğer Şişli sosyetesini zenginleri gibi işgal güçleri ordularının subaylarıyla çok sıkı fıkı olmasına, onlarla davetlere katılmasına

⁴² *Orta Mah* romanında da çok zengin bir kadın olan Zertaç Hanım da sırf zevk için genelevlerde erkeklerle para karşılığında birlikte olur.

rağmen savaştan sonra hiçbir şey olmamış gibi İstanbul'a giren Türk ordusunu da gururla alkışlayıp geçmişi tamamen unutacak kadar da devre uyum sağlayan biridir.

Bir başka yozlaşmış ve ahlaksız tip de Nebahat'ın yakın arkadaşı Jülide'dir. Jülide orta halli bir ailenin kızıdır. Jülide için bütün hayat sadece ayna ve boyadan ibarettir. Evinde ayna karşısında bulunmaktan bıkmayan Jülide'nin apartmandan içeri adımını atmakla aynanın karşısına kendisini atması bir olur. Jülide için sohbet konuları sadece süsten, elbiseden, yeni gelen lavanta markalarından ibarettir. Harb-i Umumi'nin bittiğini İstanbul'a gelen Fransız marka lavantaların piyasadaki bolluğundan anlar.

Jülide'ye göre babası sabahtan akşama kadar kitap okuyan bir bunak, annesi de bulaşık yıkamaktan ve yemek pişirmekten başka bir şey bilmeyen bir kadındır. Annesi Jülide'ye sonsuz güvenir. Jülide'nin annesi Hacer Hanım'ın kızına karşı derin bir zaafı vardır. Onun her hareketini hoş görür. Kızı istediği yerlerde dolaşır, gezer, akşam olunca eve döndüğü zaman yemeği geç çıkardığı için annesine bağırıp çağırır. Muhafazakâr kafalı bir kız olmaktan utanır. Bu devirde dünyaya gelecek insan olmadığı kanaatindedir. Jülide ne kadar modern (!) bir kızsaa ailesi de o kadar mutaassıptır. Babası değil rakı içmeyi bira içmeyi bile en büyük kabahat sayar. Bu yüzde rakı içerse kokusu babası tarafından fark edileceği için kokaine başlar.

Fransız kültürüne ve Fransızlara hayrandır. Jülide Nebahat Hanım'ın kolej ve semt arkadaşıdır. Babası kızını annesinin zoruyla ve Şehnaz Hanım gibi sırf devrin geleneğine uyararak Dame de Sion'a vermiştir; fakat Jülide kolejde dersleriyle ilgilenmek yerine bütün zamanını ve enerjisini moda ve süslenmeye ayırmıştır. Kolej hayatı Jülide'nin muhitini küçük gören bir kız olmasına neden olur. Jülide bu muhitte asla çıkamayacağını düşünür. Ülkenin hangi manda altına girmesi gerektiği tartışmasında Amerikalılar'ı kaba giyindikleri için beğenmez; ülkenin Fransız mandası altına girmesinin daha uygun olacağını savunur. İstanbul'un işgalinde bir Fransız subayıyla tanışmak en büyük hayalidir. Fakat tanıştığı Fransız subayının verdikleri davette Fransız şarabı değil de Türkler gibi barbar bir milletin, ayak takımının içkisini tercih etmesi Jülide'yi hayrete düşürür.

Jülide'ye göre gerçek olan tek şey cinselliktir. Utanma duygusu yoktur. Bir erkekle cinsel ilişki yaşamak ona göre basit ve alelade bir şeydir. Muhitinin ahlak anlayışı onu rahatsız eder ve kızdırır. Çevresindeki kızların gün aşırı bir erkek değiştirirken kendisi sadece dört erkekle yatmasını ciddi ve namuslu bir kız olmasının delili olarak görür. Jülide'ye göre kadınlar aşktan fazla güce, âşık erkekten fazla güçlü erkeğe önem verirler. Kadınların erkekler üzerinde egemenlik kurmasının erkeklerin zaafından ve acizliğinden kaynaklandığına inanır. Jülide'nin Nebahat Hanım'ın evindeki bir davette tanıştığı Fransız Yüzbaşı Mösyö Alfon'un Jülide hakkında söyledikleri son derece manidardır:

Marsilya sokaklarında gemicilerle yatıp kalkan Paris'in kenar mahallelerinde en aşağı tabakaya vasıta-i zevk hizmetini gören müptezel bir Fransız orospusu bile mensup olduğu milleti bir yabancıya karşı bu derece rezil ve kepaze edemezdi. (Son Saat, nr.968.)

Nebahat Hanım'ın annesi Şehnaz Hanım kötü karakterli bir kadındır. Sürekli bir kazasker kızı olduğunu iddia eder. Okuma yazması yoktur. Dırdırıyla kocası Kasım Paşa'yı, kabalık ve hoyratlığıyla da etrafındakileri bıktırmıştır. Kıskanç bir kadındır.

Modaya uyarak çocuklarını Avrupaî mekteplere gönderir. Medenî hayatın gereklerine uymak en önem verdiği noktadır. Bu yüzden kızının yaptığı her şeye medenî olmak adına göz yumar. Şehnaz Hanım kocası öldükten sonra bohem hayatın içine dalar. Erkek delisi bir kadın olur. Yaşı altmışını geçtiği halde gözü hâlâ erkeklerdedir. Kendisine genç bir sevgili bulur.

Salahaddin Enis pek sevmediği feministlere romanın ikinci derecedeki kişilerinden Semiha Hanım üzerinden gönderme yapar. Semiha Hanım feministtir, İstanbul'da Türk süfajeti⁴³ olarak tanınır. Semiha Hanım'a göre cemiyetin idaresi kadınların ellerine geçtiği gün dünya rahat edecek ve insanlar mesut olacaklardır. Evliliğin şiddetle aleyhindedir. Semiha Hanım'ın hayalini kurduğu cemiyette bütün kanun, mevki ve kudret kadınların ellerinde olacaktır. Kadın istediği kadar erkekle düşüp kalkacak erkek ise sadece bir kadınla yaşayacaktır. Semiha Hanım'ın kafasında kadınların iktidarı ele geçirdikleri gün yapacakları şeyler hazırdır: İdare Türk kadınının eline geçtiği gün bu davada en önde kendisi bulunduğu için kadınlar tarafından cumhurbaşkanı seçilecek ve derhal kadınlardan oluşan bir hükümet kuracaktır. Kabinenin üyeleri hazırdır. Kendisi cumhurbaşkanı, hem başbakan, maliye, dahiliye, hariciye, ziraat, adliye bakanı olarak iktidarı ele aldığı gün derhal genel bir sıkıyönetim ilan edecek, erkeklerin sokağa çıkmalarını yasaklayacaktır.

Semiha Hanım böyle büyük işlerle uğraşırken kocası ona değer vermez ve sürekli onu aşağılar. İki de bir ona "ahmak karı, hayvan karı" diye hakaret eder. Türk süfajeti olarak bilinen hızlı feminist ve ülkenin en büyük kadın cemiyetinin sekreteri olan Semiha Hanım'ın kocası izin vermediği için gece dışarı çıkamaz. Kocasından "bizim köpek" diye söz edip arkasından atıp tutar. Kocasının arkasından böyle atıp tutmakla beraber ondan "kedi gibi" korkar. Zira kocası Hasan Bey hiç şakası olmayan bir adamdır. Semiha Hanım kocasının yanında kadın haklarından bahsedemez. Bahsetmeye kalkıştığında kocası tarafından sürekli aşağılanır.

*Mahalle*⁴⁴ romanı'nda da ahlaksız kadınlar resm-i geçidi devam eder. Mebrure Hanım zengin ve ahlaksız bir kadındır. Yaptığı iş fahişelikten farksız olmasına rağmen saygın bir kadın olarak yaşar. Kocasını Niyazi Bey'in kendisi üzerinden para kazandığının farkında değildir.

Mahalle Bakkalı Rum Hacı Yuvarın karısı çirkin suratlı, aksi bir kadın olan Madam Zoiçe bir başka evli ve ahlaksız kadındır. Madam Zoiçe'ye göre bütün mahalleli kendisine tutkundur. İtilaf ordularının İstanbul'a gelişi Madam Zoiçe'yi kabak çiçeği gibi açar, on beş yaş daha gençleştirir. Mahalleden arada sırada geçen İngiliz, İtalyan ve bilhassa Yunan askerlerine bayılır. Madam Zoiçe'de bu askerlere karşı anlaşılabilir bir eğilim vardır. Ecnebi askerlere karşı muhabbeti gün geçtikçe artar. Bir akşam vakti ayaküstü izbandut gibi bir İngiliz neferine teslim olduğunda zevkten kendini kaybeder.

⁴³ 20. yy'ın başlarında Büyük Britanya ve ABD'de pasif direniş, kamu toplantılarını bölme, açlık grevi yapma gibi yollarla kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan, az çok organize olmuş radikal kadın hakları savunucuları süfajet olarak nitelendirilmiştir. Süfajet hareketleri ağırlıklı olarak orta sınıftan gelen kadınlar tarafından yürütülmüştür. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCfajet>, 5 Mart 2013.); kadınların oy kullanma hakkını savunan kadın, (*Redhouse*, 27. Baskı, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.975.)

⁴⁴ *Vakit*, nr.4455-4592, 5 Haziran-20 Ekim 1930.

Daha önceki roman ve hikâyelerinde de pis ve pasaklı kadınlara yer veren Salahaddin Enis bu romanda da karşımıza bu türden bir kadın çıkarır. Doktor Mazhar isminde son derece yakışıklı, temiz, titiz ve hassas bir adamın karısı olan Dilşat Hanım, ismiyle müsemma bir kadındır. Yiyip içip eğlenmekten başka bir şey bilmez. Kaba ve maddi ruhludur. Bebek gibi güzel bir kadın olmasına rağmen son derece pasaklıdır. Ne kendine ne de evine bakar:

Bazen Dilşat Hanım hasta olur beş altı gün sokağa çıkmazdı. Bu müddet zarfında Dilşat Hanım'ın bir kere bile elini tarağa götürüp saçını kesmek veyahut musluk başına gidip yüzünü yıkamak hatırına gelmezdi. Bilakis yatağının içinde batağa gömülerek zevkle geviş getiren bir mandanın atalet ve rehavetiyle esneyip gerinirdi.

(...)

Gardropta kat kat ipek çamaşırları olmasına rağmen Doktor, Dilşat Hanım'ın hastalık müddetince bir kere bile olsun çamaşır değiştirdiğini hatırlamazdı. Bilakis görürdü ki karısı terden ve pislikten kayış haline gelen çamaşırının lavanta ile menzûç ağır kokusunu teneffüs etmekten bir nevi haz ve zevk duyuyordu.

(...)

Dilşat Hanım'ın başındaki saç, çok güzel olan rengine rağmen taranmamaktan ağır kokulu bir keçe halini alırdı. Sonra iki çift yakutu andıran güzel dudakları, hastalık günlerince temizlenmeyen dişlerin arasına sıkışmış ve taaffün etmiş yemek metrukatile insanın yüzüne ekşi ve fena bir koku neşreden bir deblizin kapısı hissini verirdi. (Vakî, nr.4504.)

İyi günlerinde kuaföre gider saçlarını yaptırır, tırnaklarına manikür yaptırır. Derisi iki renklidir güneş gören kısım pudra ile beyaz, çamaşırının altında kalan kısmı ise kapkaradır. Onun için pis ve temiz diye bir kavram yoktur. Kirli çamaşırlarıyla temiz çamaşırları gardrobunda bir arada bulunur. Çamaşır değiştireceği zaman temiz çamaşırlarına sinen kirli çamaşırlarının kokusunu lavanta sıkarak giderir.

Maballe'nin en ilginç tiplerinden birisi kuşkusuz Nasuhi Efendi'nin karısı Bahtiyar Hanım'dır. Namuslu ve helal süt emmiş bir kadın olan Bahtiyar Hanım adının Bahtiyar olmasına rağmen hayatı felaketlerle dolu bir kadındır. Doğarken anası ölmüş, babasının elinde büyümüştür. Babası ona Bahtiyar ismini talihi anasının talihine benzemesin diye koymuştur. Üç yaşında boğmacaya, dört yaşında kızamığa, beşi bitirirken şiddetli bir zatürreye sonra da çiçek, para tífuse, sıtma ve menenjite yakalanır. Yüzü çiçek bozuğu, dişleri eğri büğrü, ahmak, bir gözü kör ve bir ayağı topaldır. Bir gün tífuse yakalanır; bu hastalık dişlerini kömür gibi karartır, eğri büğrü yapar. Memlekette kolera salgını olduğu zaman o da yakalanır. İspanyol nezlesi salgınında İstanbul'da bu hastalığa hemen ilk yakalananlardan birisi olur. Otuz iki yaşındayken bir çocuk hastalığı olan ve nadir görülen kuşpalazına tutulur. Vücudunun zayıflığına rağmen hastalıklara karşı hayret edilecek bir direnci vardır. Yakalandığı bulaşıcı hastalıklara karşı bünyesinde kuvvetli bir bağışıklık oluşmuştur. Yaşlıca olmakla beraber hırslı ve ateşlidir. Topal olmasına rağmen yürürken değme koşuculara taş çıkarır.

Bahtiyar Hanım, yazarın özellikle kurguladığı sun'î tiplerden biridir. Onu sadece Nasuhi Efendi'nin hayatında bir kadın olsun da nasıl olursa olsun, düşüncesine uydurmak için, biraz da abartıya kaçarak karikatürize bir tip olarak kurgulamıştır.

3. İyi Karakterli Kadınlar:

3.1. Romanlarındaki İyi Karakterli Kadınlar

Samiye, Salahaddin Enis'in romanlarındaki en olumlu kötü kadın tiplemesidir. Zaten romanın sonlarına doğru tövbe ederek Yakup'un kapısına bıraktığı bebeği namuslu bir şekilde büyütme kararı verir. Samiye her şeyiyle tam bir fahişedir. İnce gömleğinin altından vücudunun bütün hatları görünür. İnce bir beli, geniş kalçaları, uzun ve düzgün bacakları vardır. Vücudundan taşan yasemin kokusu insanı sarhoş eder. Çok güzel giyinir ve çok güzel makyaj yapar. Yakup'un bir zamanlar aylarca peşinden koştuğu ama bir türlü elde edemediği kızdır. Şimdi Şişli'nin yüksek ve tanınmış fahişelerindendir. Pangaltı'da Madam Roza'nın apartmanında yaşar. Fahişelik onun vücudunu kirletmiş ama ruhunu kirletmemiştir. Samiye temiz ve titiz bir aile kadınının ruhunu, saflığını kaybetmeden yaşar. O aynı zamanda iyi bir ev kadınıdır. Samiye kendileriyle aynı işi yapan aile kadınlarından pek farklı olmadıklarını düşünür. Onun aile kadınlarına karşı garip bir öfkesi ve düşmanlığı vardır.

Apartmentına gelenlerin onu yalnız bir cinsel zevk aracından başka bir şey olarak görmediklerini düşünür. Fakat o yalnızca bir zevk aracından ibaret olmadığını hisseder. Bedeni dışında onun bir de ruhu ve maneviyatı vardır. Yakup'a gelinceye kadar hiç kimse onun ruhuna hitap edebilmek lüzum ve ihtiyacını duymamışlardır. Bu yüzden Yakup'u sevmeye başlar. Samiye Yakup'u ona kendi temiz geçmişini hatırlattığı için sever. Yakup'un Samiye'ye karşı koyamamasında Samiye'nin çehresinin güzelliğinin ve gözlerindeki esrarın etkisi büyüktür. Bir hayat kadını olmasına rağmen geçmişteki sakin ve temiz hayatını, annesinin dizinin hasret ve hararetini sürekli özler. Çok lüks bir hayat yaşamasına rağmen ailesini ziyaret edememesi, anne babasının ellerini öpememesi onu son derece üzer. Samiye lüks muhitinin içinde bir öksüz, bir gurbettede gibi yaşadığını düşünür. O aslında fena bir kadın değildir; sadece yolunu şaşırılmış talihsiz bir varlıktır.

Samiye romanda zaman zaman fahişelerin iç dünyalarına ait önemli açıklamalarda bulunur:

İstanbul'un yüksek tabaka bir kokotu olmakla beraber nihayet adım bir kokottur. Sen kokot ne demektir biliyor musun? Kokot demek çamurla bulanmış bir alın demektir. Kokotluk bir al gömlek gibidir. Ne kadar örtmek istersen kolundan, yakasından belli olur. İşte bu da bir nevi hayat yavrum. Asla kendinin olmamak, daima ve daima başkaları için, başkalarının arzusu için yaşamak... Anan baban akrabaların hatta komşuların yaşamalarına rağmen senin için müebbeden ölmüşlerdir. Sokakta sana rast geldikleri vakit başlarını çevirirler, görmemezliğe gelirler. Hâlbuki sen onlardan iki arşın yüksekte pırıl pırıl bir otomobilde geçiyorsun; onlarsa eski ayakkabılarıyla, havı dökülmüş elbiseleriyle senden daha aşağıda, kaldırımlar üzerinde yürüyorlar. Sonra sen daima göze batan bir diken halindesin ve her adımında hissediyorsun ki muhitin ağır nazarları senin üzerindedir. Ve sen bu ağır nazarların sıkleti altında ezilmektesin. İşte kokotların hayatı Yakup. (s.201-202.)

Samiye Salahaddin Enis'in roman ve hikâyelerindeki tek ve en olumlu fahişe tipidir. Samiye'yi tanıtırken diğer fahişelere karşı takındığı olumsuz ve acımsız tavır Samiye'ya karşı takınmaz:

O, basit ve alelade kadınlardan değildi. Sözlerinden bakışlarına, oturuşundan süslenişine kadar her şeyinde bir mümtaziyet ve hususiyet hiss olunuyordu. O bizzatibi idlalkar yaratılmıştı. Tıbben başın bir kadındı; fakat bu öyle bir huşunetti ki muvacebesinde bulunmak insana zirveleri bulutlar içerisinde kaybolan başın ve yalnız kayaların karşısında bulunmaktaki göz döndürücü ve veleh ve mestiyi veriyordu. Yakup bazen düşünüyordu. Onun vücudu üzerinde kaç insanın ibtiras ve istihası sükun bulmuştu. Fakat görüyordu ki o ezeli bakiriyetinden hiçbir şey kaybetmemiştir. O filbakika bidayeten çamura düşmüştü; lakin mubakkaktı ki düştüğü çamur içinde kir tutmayan bir elmas parçası gibi tertemiz kalmıştı. Filbakika o vücuduyla bir alüfteydi; fakat ruhuyla bütün mülevves cereyan ve çirkeplerin fenkinde kalmıştı. O ruhen bir alüfte olmamakla beraber eğer cennete bile girse Adem'i idlal ve ifal eden Havva gibi akabeti nefy sürgün ve icla olan bir Havva'nın akabetinden başka bir şey olmayacaktı. O muhite kaidelere ve ananelere tahammül edemiyordu. (s.238.)

Necla gibi iyi bir ailede yetişmiş bir kadının gayr-i meşru olarak doğurduğu bebeğini sokağa atmasına karşılık bu bebeği evlat edinerek onu namuslu bir kız olarak yetiştirmeye karar veren Samiye'nin bulduğu bebeğin annesi hakkındaki yorumu gerçekte kim iyidir, kim kötüdür sorusunu gündeme getirir:

Samiye'nin sesi perde perde yükseliyor, acılaşıyor ve gözleri her saniye biraz daha vahşi nazarlarla dalarak sesi garip ve acı bir ifadeyle ihtiraz ediyordu. Birden bu ses daha dikleşti ve:

*Onlar... dedi... aile kadınları başka erkeklerle, kocalarından başka erkeklerle temas ederler ve sonra onlardan kazandıkları piçlerini benim kapıma terk etmekten haya etmezler. Düşünmezler ki bir kokot bir çocuk annesi olamaz. Sonra benim adım 'kokot' onların adı 'aile kadını'dır; hangi aile kadını, rica ederim hangi aile kadını? Feneranı haddi kemale gelen genç alüfte burada birden durdu ve gözleri sobanın alevlerine dalarak bir lahza öylece bekeddi. Ve sonra sözlerine devam etti:
O, kimin hangi gayri meşru münasebetin mahsulü olursa olsun mademki Allah'ın bana gönderdiği bir çocuktur, onu büyütmeyi kendim için bir borç bileceğim. Ona candan bir anne olacağım. Ona annesizliğin meraretini tattırmayacağım ve onu iyi bir kız olarak yetiştireceğim. Mümkün olduğu kadar yaşadığım hayatın çirkeplerinden uzak bulunduracağım ve bu benim için bir zevk ve teselli olacak... (s.211-212.)*

Samiye kapısına bırakılan kimsesiz bir çocuğu evlat edinip onu ahlaklı bir insan olarak yetiştirmeye karar vererek gerçekten de iyi kalpli bir insan olduğunu kanıtlar. Yakup'un Samiye'yle ilgili rüyası gerçekleşir ve Samiye gerçekten de günahlarından arınır.

Kadın kahramanları genelde olumsuz tiplerden oluşan yazarın bu romandaki yan karakterlerden ikisi olumlu tipler olarak karşımıza çıkar. Birincisi Yakup'un eninde pansiyoner olarak kaldığı Madam Apronohi'dir. Romanlarındaki azınlık kadınları kötü olarak betimleyen yazar Madam Apronohi'de bu tavrını değiştirir. Madam Apronohi, onun roman ve hikâye kişileri arasındaki ender iyi azınlıklardan biridir. "Kaşları daima çatık ve çehresi gençliğin taşkınlıklarına karşı asla müsamaha etmez bir bürüdetle daima soğuk" (s.4.) bir Ermeni kadını olan Madam Apronohi çok iyiliksever bir insandır. Yakup'u çok sever ve Yakup'a bir evlat muamemesi yapar. Yakup'un

ayakkabılarını boyar, çamaşırlarını yıkar ve ütüler. Yakup'un dışardaki meyhanelerde sürtmemesi için ona pansiyonda kendi elleriyle içki sofrası ve meze hazırlar.

Salahaddin Enis'in iyi kadınlarından bir diğeri de Necla ile Yakup'un bir süre yaz mevsiminde evlerinde kaldıkları Rânâ Hanım'dır. Rânâ Hanım, Yakup'la Necla'nın Bostancı'da kaldıkları köşkün sahibesidir. Güngörmüş ihtiyar bir kadındır. Kocasını yirmi sene önce Yemen'de ölmüştür. Hükümetin bağladığı cüzi bir maaşla ekmeğini ve köşkünün geniş bahçesinde, tavukları, bir iki keçi ve tek ineğiyle kimseye muhtaç olmaksızın yağını yumurtasını ve yoğurdunu temin eder. "Bir inziva-yı mutlak içinde insan şeklinden çıkmış ve adeta hayali ve gayri beşeri bir hal kesp etmişti yüzü billur bir inci gibi temiz ve nurani"dir. (s.67.) Kendisi gibi Rânâ Hanımın köşkü de tertemizdir. Köşkünün bahçesindeki ineklerin ve tavukların her birine ayrı ayrı isimler takar.

Endam Aynası romanında da olumlu bir kadın karakterle karşılaşırız. Bu romandaki tek olumlu tip Sabire Hanım'dır. Sabire Hanım otuz beş yaşında olmasına rağmen henüz bekâr, kapı kapı gezerek özel öğretmenlik yapan bir kızdır. Sabire Hanım öğretmenlik hayatı boyunca birçok konak değiştirmiş, türlü türlü insanlar ve uşakları, seyisleriyle yatan hanımefendiler görmüştür. Sabire Hanım girip çıktığı bu kibar aileler içinde gönlüne uygun bir insana rast gelmemiştir. Ders verdiği konaklardaki öğrenciler kara cahil olmasına rağmen kendisini cehaletle suçlamışlardır.

Sabire Hanım'ın hikâyesi başlı başına bir roman teşkil edebilecekken nedense yazar tarafından değerlendirilememiştir denebilir.

3.2. Hikâyelerindeki İyi Karakterli Kadınlar:

Hikâyelerinde iyi karakterli kadın sayısı yok denecek kadar azdır. "Kurtlar"⁴⁵ hikâyesindeki Fatma bunlardan biridir. Seferberlik zamanında kocası askere alınan Fatma köyde yapayalnız kalır. Bir gece kurtlar evini kuşatır. Fatma sabaha kadar kurtlarla mücadele eder. Kurtları evine sokmaz. Sabah olduğunda köylüler Fatma'nın kapısının önünde bacakları kesilmiş ölü iki kurt ve evin içinde de ödü patlayarak ölen Fatma'nın cesediyle karşılaşır. Fatma kurtlarla sabaha kadar kahramanca mücadele edip kurtlara teslim olmamış; ama korkudan ödü patlayarak ölmüştür.

SONUÇ

Gazete ve dergilerde yazdığı yazılarda kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerini çok açık ve net biçimde dile getiren Salahaddin Enis'in roman ve hikâyelerindeki kadın karakterlerine bakışı ve kadın kahramanlar yaratırken takındığı tavır yazılarındaki tavrından pek farklı değildir. O, roman ve hikâyelerindeki kadınları da kendi kadın algısına göre kurgulamış; natüralistlik iddiasında olmasına rağmen bu kahramanları kurgularken objektifliğini ve tarafsızlığını muhafaza edememiştir. Roman ve hikâyelerindeki kadın kahramanları kurgularken kadınlara olan öfkelerini çok açık biçimde hissettirir.

Salahaddin Enis hayatın içinden çok ilginç kadınlar yakalamış, bunları ciddi biçimde de gözlemlemiştir. Fakat bu tipleri oldukları gibi değil; kendi öfkeli ve sakat bakış açısından ele alıp roman ve hikâyelerine dâhil etmiştir. Birçok hikâye ve

⁴⁵ Salahaddin Enis, *Bataklık Çiçeği*, (Yayına Hazırlayan: M. Kayahan Özgül) Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1342/1339, s. 97-102.

romanında yazarın açık açık taraf tuttuğu hissedilir. Ele aldığı kadınların ruhlarının derinliklerine inmez. Bu kadınları çoğunlukla tek yönlü olarak ele alır. Kadın kahramanların hayatlarının kontrolü kendi ellerinde değil yazarın elindedir. Onların neden kötü olduklarını, neden ahlaksız bir hayatı tercih ettiklerini enine boyuna sorgulamaz. Onun kadın kahramanları sadece kötü ve ahlaksız oldukları için kötü ve ahlaksız gibidirler. Bu kadınların yaşam karşısındaki trajedilerine değinilmez. Romanlarında ve hikâyelerinde kadınların trajedilerini oluşturan çatışma yok denecek kadar azdır. Hâlbuki onu büyük romancılığa taşıyacak olan da asıl bu trajedir.

O, romanlarındaki kadın kahramanlar üzerinden modernliği sorgular. Ona göre bizde özellikle 1908'den sonra modernliğin ve Batılılaşmanın sadece ahlaksızlık, açılıp saçılma ve cinsel özgürlük gibi algılandığına vurgu yapar. O, böyle bir modernleşmeye tamamen karşıdır. Kendince bu tür bir modernleşmenin kadınları ne hallere düşüreceğini, topluma nasıl zarar vereceğini somut örneklerle göstermeye çalışır.

Onun dikkat çektiği bir başka nokta da Türkiye'deki yabancı okulların Türk kızlarını bütün millî ve manevî değerlere yabancılaştırdığı; hatta düşman ettiği iddiasıdır. Romanlarındaki yabancı kolejlerde okuyan veya bu kolejlerden mezun olmuş kızların tümü millî ve manevî değerlere lakayt, ahlaksız ve cinselliği özgürce – hatta en sapkın haliyle – yaşayan tiplerdir.

Salahaddin Enis, Fikret'le başlayan mel'un İstanbul geleneğinin ısrarlı bir sürdürücüsü konumundadır. Onun bakış açısına göre İstanbul bir fuhuş ve ahlaksızlık yuvası; İstanbul'daki her zengin kadın ahlaksız ve şehvet düşkün; yabancı kolej bitiren her kız vatan ve millet düşmanıdır. Hayata tek taraflı ve önyargılı bir bakıştan kaynaklanan bu düşüncenin altında yatan sebeplerin onun ruhunun derinliklerinde gizli olduğu kanaatindeyiz. Aksi halde hayatı bu kadar kesin bir şekilde siyah ve beyaz diye ayırmak sağlıklı bir ruhun harcı değildir. Bu sağlıksız bakışın altında yatan nedenlerden biri de M. Kayahan Özgül'ün dediği gibi “‘Zola-vari’ yazmak isterken natüralizmin kolay, cazip ve sivri taraflarına kendini kaptırır ve cemiyetin kokuşmuş taraflarını, ‘ferdin ‘süflî, müstekreh ve mübtezel’ ruhunu işlerken ahlakî normları çabucak çiğnemesi”⁴⁶ de olabilir.

Kadın kahramanların psikolojik derinlikten yoksun oluşu roman ve hikâyelerin sahipliğini zedelerken bu kadınları da birer figür olmaktan öteye götürmez. Hâlbuki bu kadınlara gerçekçi bir yazar tavrıyla yaklaşırsa, kadın kahramanları kurgularken kadınlara olan öfkesini bir tarafa bırakabilmeyi becerbilse Türk edebiyatının ölümsüz yazarları arasındaki yerini kolayca alabilirdi.

⁴⁶ Salahaddin Enis, *Bataklık Çiçeği*, (Haz. M. Kayahan Özgül), s.12.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Şerif, "XX. Yüzyıl Başlarında Natüralist Hikâye ve Selahattin Enis", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s.233-235.
- ARSLAN, Nur Gürani, *Selahattin Enis'in Romanlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarına Bir Bakış*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, 220 s.
- Salahaddin Enis, *Bataklık Çiçeği*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1342/1339, 125 s.
- _____, *Bataklık Çiçeği* (Yayına Hazırlayan: M. Kayahan Özgül), Cemiyet Kütüphanesi, Dersaadet, 1328, 168 s.
- _____, *Neriman*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1342
- _____, *Sârâ*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1339/1342.
- _____, *Zâniyeler*, Ali Toygar Cumhuriyet Kitabevi, İstanbul, 1946, 167 s.
- _____, *Cebennem Yolcuları*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1926, 254 s.
- _____, *Orta Mah*, *Son Saat*, nr.281-461, 29 Kanunuevvel-2, Temmuz 1926.
- _____, *Ayarı Bozuklar*, *Son Saat*, nr.538-633, 17 Eylül-22 Kanunuevvel 1926.
- _____, *Endam Aynası*, *Son Saat*, nr.909-1043, 30 Eylül 1927-12 Şubat 1928.
- _____, *Mahalle*, *Vakit*, nr.4455-4592, 5 Haziran-20 Ekim 1930.
- _____, *Bubran*, (Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Vahit Tane), Tonoz Kitabevi, Isparta, 2014, 144 s.
- TANE, Vahit, *Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2012.